

JEAN MONNET - DRAGMATICKÝ VIZIONÁŘ

Jean Monnet je ze všech významných Evropanů nejobtížnější zařaditelný do nějaké škatulký. Zanechal po sobě v dějinách daleko širší stopu než většina lidí, jeho zásluhy se však jistým způsobem vytrácejí, protože nepatří mezi politiky vybrané voličstvem a postrádal jejich nadání pro styk s veřejností. S tímto vědomím mívají kritici sklon odbyt ho jako technokrata, Monnet však administrativu nenáviděl a ze školy odešel v šestnácti. Byl tedy podnikatelem mezi politiky? Jeho obchodní kariéra zřejmě právě dosahovala vrcholu, když se pokusil proměnit ji v jistý druh služeb veřejnosti; založením nebyl žádný magnát a zemřel poměrně chudý. Možná byl především mužem všestranných schopností, který dorostl v politického стратега. V jiných dobách by se byl mohl stát vynikajícím prvním ministrem nějakého poddajného autokrata. Ale i tato analogie je velmi nedokonalá. Monnet, na rozdíl od de Gaulla, nebyl státník. Jeho motivy se mnohem spíše blíží popudům prostého občana jeho rodného Cognacu než výstřelkům vládnoucí třídy. Jedním ze zdrojů jeho originality a přitažlivosti byl fakt, že měl sklon koncipovat své plány s instinktem amatéra a realizovat je s více než průměrným citem a precizností znalce. Svými idealistickými cíli, každému dobře srozumitelnými, dokázal zapůsobit na nádeech romantiky skrytý v obyčejném člověku, zatímco odborníkům imponoval neúnavnou kázní, s níž přetvářel i obyčejné myšlenky podle potřeb měničů se situace. Podobně jako mnoho pozoruhodných mužů také on náležel výhradně do své vlastní kategorie.

Jean Monnet byl malý, podsaditý, i když ne tlustý, ke stáru trochu zakulacený - tvář podobná měsíci, s knírem a tonzurou, válcovité tělo a nepatrně křivé nohy. Jeho vzhled tolik odpovídal karikatuře Francouze před rokem 1914 - koneknců, Monnet se narodil roku 1888 - že britský novinář Anthony Sampson nemohl nezpomenout Hercula Poirota.

Monnetovi lichořilo, když ho považovali za sedláka, ale přestože jeho otec prokazatelně začínal jako rolník, na syna se toto označení příliš nehodilo. Monnet starší se stal přededou a hlavním akcionářem středně velké společnosti obchodující s kofákem, ustavené původně jako družstvo, které mělo konkurovat Hennesymu a Martellovi, které však nultě skončilo jako J. G. Monnet & spol. Jean byl vychován ve velkém domě, který byl stejně tak sídlem vedení společnosti jako domovem rodiny Monnetů; v hale stály dva korintské sloupy. Přestože Monnet zažil finanční vzestupy i pády a vyznačoval se neformálním vkusem, jeho soukromý život byl vždycky nákladný.

Cognac sehrál významnou úlohu při formování Monneta politika. Rodinná firma mu po celý život poskytovala skromnou finanční nezávislost. Kromě toho byl Cognac sice provincií, ale široce otevřená světu. Když Monnet v šestnácti opustil školu, neodešel do Paříže na *grandes écoles*, kde studují francouzští politikové, ale do Velkého Londýna, aby se během pobytu u rodinných známých naučil anglicky. Ve svých pamětech na konci života vzpomíná: „Mezi Cognacem a Londýnem existovala přímá spojení, která obcházela Paříž... V Cognacu člověk jednal s Brity jako rovný s rovnými: v Paříži byl něčím, co Britové ovlivňovali.“ Před rokem 1914, soiva dvacetiletý, už jménem rodiny uzavíral smlouvy ve Švédsku, Rusku, Egyptě a především v Severní Americe. Roku 1912, roztrpčený nad tím, že se mu nepodařilo rezerovat si kajutu, o vlásek unikl utonutí při první plavbě Titanicu. Anglicky mluvící svět se měl pro příštích více než třicet let stát Monnetovým působištěm v daleko větší míře než Francie. To vše, přestože v zásadě byl vzhledem a kulturním založením velice francouzský, z něj učinilo mnohem většího internacionalistu, než jakými byla většina jeho krajanů, a čas od času tak mezi ním a ostatními vyrůstala hrádka.

Monnet pozdějších let se z Monneta mladíka začal jasně vynořovat během první světové války. Byl uznán neschopným vojenských služeb kvůli zánětu ledvin, ale okamžitě se začal činit jako úředník. Za firmu Monnet už dříve jednal se zástupci kanadské Společnosti Hudsonova zářvu (Hudson Bay Company, HBC). Nyní navrhl, aby se HBC stala agen-

tem francouzské vlády pro všechny válečné nákupy v Severní Americe. Možná právě proto se mu v pětadvaceti letech a uprostřed vrcholící bitvy na Marne podařilo proniknout až k francouzskému předsedovi vlády, René Vivianimu. Monnet Vivianimu řekl, že Francouzi a Britové, kteří nesli břemeno krymské války každý úplně sám, musejí maximálně využít skromné zdroje tím, že budou plánovat nákupy společně. To byl tenkrát naprosto fantastický návrh a Monnet v podstatě nedokázal své myšlenky proměnit ve skutečnost, dokud se nadaný politik Etienne Clémentel, mimo jiné také přítel Monnetova otce, nestal na sklonku roku 1915 ministrem obchodu. Jean Monnet povýšil na jednoho z Clémentelových pobocníků a na konci války už zastupoval Francii ve Výboru pro spojenou námořní dopravu (Allied Maritime Transport Executive, AMTE) v Londýně. V důsledku toho, že výbor AMTE ovládal nejvýznamnější složku - loďní dopravu, mohli přímo plánovat válečné dodávky v zastoupení Británie, Francie, Itálie a Ameriky. Byl to, jak napsal Harold Nicolson, „nejpokročilejší experiment dosud učiněný v oblasti mezinárodní spolupráce“. Clémentel a Monnet trpce litovali, že se Američané a Britové ve jménu volného obchodu rozhodli AMTE rozpustit ihned po válce.

Po tom všem se zdálo přirozené, že Monnet, přestože mu bylo teprve třicet let, byl jmenován zástupcem generálního tajemníka Společnosti národů a Britové mu udělili čestný rytířský titul. Ve Společnosti národů se angažoval v několika problematických záležitostech. Byly tu potyčky nepravdělných bojůvek Němců a Poláků o Horní Slezsko - malé Porúří, obydlené příslušníky obou národů, na které si oba státy činily výsadní nárok. Přesto Monnet dokázal za šest týdnů vytvořit systém prozatímní vlády Společnosti národů s platností na patnáct let - Reichstag byl po dobu jednání o jeho ratifikaci a až do vyřešení stanovené lhůty zahalen černým florem. Jeho nejdůležitějším úřadem byl Smírčí soud, na který Monnet myslel, když o třicet let později uváděl v život první evropské společenství. Krátce po vyřešení slezského problému přišel na řadu program obnovy pro hla-dovější Rakousko. Hlavní překážkou byly obavy z toho, že rakouské území si rozdělí jeho sousedé. Proto bylo nemožné zvýšit půjčky. Monnet vymyslel Protokol o odstoupení

od nároků, který podepsali všichni případní kořističníci, včetně Itálie a Československa, a poté následoval úspěšný program obnovy. Sársko však znamenalo potázkou. Francouzi byli pevně rozhodnuti přičlenit německé Sársko, území přímo hraničící s francouzským Lotrinskem a známé značnou produkcí uhlí a oceli, jako částecnou (opravdu jen částecnou) protiváhu k Porúří. Monnet to považoval za vážnou chybu, nebylo však v jeho moci francouzské anexi zabránit. Nastolený režim byl dočasný, přestože Francouzi nepochybně doufali, že ho promění ve vládu trvalou; když však v roce 1935 nastal čas referenda, nacistické Německo snadno absorbovalo Sársko díky vině národnostního cíření. I v tomto případě Monnet ovlivnil jeho předválečné zkušenosti, když se v padesátých letech Sársko opět stalo jablkem sváru mezi Francií a Německem. Hlavním důvodem pro založení Evropského společenství byla snaha zabránit tomu, aby se historie opakovala.

Stejně jako v případě mnoha zakladatelů Evropské unie (EU), také kořeny Monnetovy oddanosti myšlenkám integrace po druhé světové válce vyrůstají ze zklamání nadějí na mír po válce první. Při zpětném pohledu Monnet začal Společnost národů považovat za bezmocnou, protože každý národ měl právo vetovat její rozhodnutí. Ale stejný náhled, jakým se řídily pracovní metody Společnosti národů, byl tehdy zakotven i v jeho vlastních názorech. Mladý Monnet věřil ve spolupráci mezi vládami, podobně jako v ní věřili britští vládní úředníci po druhé světové válce. Jeho federalistické postoje po roce 1945 představovaly přímou reakci na v klidu promyšlené zkušenosti se Společností národů. Šupiny mu spadly s očí, jak tvrdil, když Společnost národů nedokázala odvrátit Japonsko od anexie Mandžuska v roce 1932.

V té době už Monnet deset let nežil v Ženevě. Odtjel odtud v roce 1922 (zanechal za sebou skvělou pověst), aby zachránil rodinný podnik v Cognacu před krachem. Během několika následujících let se mu podařilo změnit otčovu politiku prodeje luxusních lihovin v malém množství a zavést levnější nápoje na širší trh. Docela dobře mohli neuspět, nebyť velice výhodné půjčky od HBC.

Bylo zřejmé, že Monnetovo srdce už nepatří rodinnému podniku. V roce 1925 se stal šéfem evropské pobočky jedné

z největších investičních bank na Wall Street: Blair & spol. Zahraniční půjčky, které ve dvacátých letech obhaly ve Spojených státech, pokračovaly celkový souhrn podobných půjček obhaly ve všech ostatních zemích, které nabízejí kapitálové investice. Většina těchto půjček mířila do Evropy. Byly jednou z hlavních hnacích sil bujného růstu Ameriky na sklonku dvacátých let. Dohromady tvořily, jak se později vyjádřil John J. McCloy, téměř „mini-Marshallův plán“.

Monnet v zastoupení banky Blair, součástí amerického konsorcia, dojednával „upevnění“ polské a rumunské měny v letech 1927 a 1928. Hospodářství obou zemí se díky tomu znovu postavilo na nohy (příliš krátce před Velkou krizí); právě tak by dnes podle všech předpokladů měly fungovat půjčky Mezinárodního měnového fondu. V mnoha směrech Monnet v soukromém sektoru uskutečňoval stejný typ operací, jakému věnoval své síly ve Společnosti národů – a stabilizoval přitom nestálé oblasti Evropy.

Pak se dostal osudový Ikarův pád. Blair & spol. se spojili s Americkou bankou ve snaze stát se „světovým bankovním ústavem“. Namísto toho přišla Velká krize, která srazila hodnotu akcií fúzujících firem o 99 procent, vedení banky Blair bylo v únoru 1932 poraženo v bojích o zastoupení a Monnet, nakrátko akciový milionář, s křídly sežehnutými sluncem, zakusil po letu tvrdý pád na dlažbu. Jeho přítel John Foster Dulles, tehdy přední právník Wall Street, mu našel provizorní náhradu v zaměstnání likvidátora hotovosti zastupujícího americké věřitele při vyrovnání se slavným švédským podnikníkem Ivarern Kreugerem. Monnetovi přátelé ze Společnosti národů ho však brzo pověřili vhodnějším úkolem: zahájit program hospodářského rozvoje Číny ve funkci poradce T. V. Soongá, velkého modernizátora v nacionalistické vládě. Monnet zřejmě také získal půjčku od londýnské firmy Lazard – jejíž hlavní představitelé měli spojení s HBC – v naději, že ze svých čínských aktivit vyteží zisk.

Byl to velice obtížný úkol. Po dobu dvaceti let Čína nesplácela ani jistiny, ani úroky a její úvěr byl na mlu. Program rozvoje byl formou dekolonizačního plánu a Japonci, nesmířitelni nepřátelé hospodářského zotavení Číny, se neústupně stavěli proti němu. Monnet navrhl, aby Finanční

korporace čínského rozvoje (China Development Finance Corporation, CDFC), zahrnující všechny hlavní čínské soukromé banky a disponující státní podporou, vstoupila do podniků se společnou majetkovou účastí se západními investory. Společné podnikání bylo tehdy téměř nemožitelné, kvůli představitelům jak kolonizovaným, tak kolonizátorům. Podánilo se však zmobilizovat vlastní zájmy Číny, které se neshodovaly s nesplicením půjček, a zajistit, že západní investoři se k Číně nebudou chovat jako k bezvýznamné kolonii. Urcitý čas se zdálo, že CDFC dokáže podnit investice do čínských železnic, které byly jádrem rozvojové strategie. Jedna událost za druhou, a naposled čínsko-japonská válka, však projekt odsoudily k nezdaru. Monnet to připustil jen zdráhavě. S finanční podporou budoucího ministra zahraničí Johna F. Dullese uzavřel roku 1935 partnerství s americkým bankéřem Georgem Murranem a společně založili malou společnost pro finanční poradenství. Monnet však do firmy nepřinášel velký zisk, protože se přišel zabývat zminěným čínským projektem na úkor soukromého obchodování.

Situace se nezměnila až do Mnichova 1938. Okamžitě po této hanebné události vyslal francouzský předseda vlády Edouard Daladier Monneta jako tajného emisara k Rooseveltovi, aby zakoupil americká válečná letadla. Tenkrát se všeobecně věřilo, že válka by bylo možné vyhnat ze dne na den ze vzduchu, bez pozemních bojů, a la H. G. Wells; tenkýž názor vyjádřil Churchill v rozhovoru s Rooseveltovým vyslancem Harry Hopkinsem ještě v prosinci 1940. Daladier považoval Monneta za Rooseveltova „přítele“, protože ho doporučil vlivný americký diplomat v Paříži, William C. Bullitt. Krátce řečeno, Monnet se vracel domů do Francie pod americkým patronátem. Když v Evropě v září 1939 vypukla válka, Monnet byl společným rozhodnutím britského a francouzského ministerského předsedy imenován koordinátorem mezinárodních válečných nákupů obou zemí, vykonával tedy stejnou práci, jakou dělal na poněkud méně vznešené úrovni za první světové války. Kanceláře měl v Londýně, přestože dojížděl do Paříže. Když se přiblížil pád Francie, byl Monnet jedním z hlavních iniciátorů, kteří stáli za nezdařenou nabídkou anglo-francouzské unie, tak

jak ji Churchill předložil francouzskému premiérovi Paulu Reynaudovi. Podobné návrhy už kolovaly Londýnem několik měsíců. V kritickém okamžiku byl do věci zapojen i de Gaulle; tehdy se s Monnetem seklai poprvé. Skutečnost, že se na plánování unie podíleli jak Churchill, tak de Gaulle, naznačuje, že v době krize neměl každý na mysli především federativní uspořádání. Monnet sám říká, že on na ně v té chvíli nepomyslel. Cíl byl prostý a zoufalý: udržet Francii ve válce. Bylo by nesprávné vidět v návrhu na sjednocení nějakou předzvěst dnešní Evropské unie. Byla to jen známka toho, že ani tehdy nepředstavovaly hranice mezi národy pro Monnetovu představitelost žádnou překážku.

Po pádu Francie, ačkoli doslova Francouz bez státu, byl Monnet na vlastní žádost vyslán do Washingtonu (na britský pas podepsaný osobně Churchillem), aby tam pracoval jako strategický plánovač v Britské zásobovací radě (British Supply Council, BSC) a nakupoval od Spojených států válečné dodávky. Už po Mnichově Monnet doufal, že přiměje Nový svět, aby obnovil rovnováhu světa Starého množstvím letadel. Nyní ve Washingtonu zaujal stejný postoj – „raději o deset tisíc tanků víc než o jeden méně“ – a postupně začal uplatňovat svůj neobyčejný vliv na osobnosti jako byli John J. McCloy, číslo dvě na ministerstvu zahraničí, a Harry Hopkins, Rooseveltovo alter ego, který stál v centru amerického plánování válečné produkce. Jeden úředník BSC prohlásil, že Monnet „obvyčejně daleko dříve než kdokoli jiný rozpoznal, jaký bude přespříší tah na šachovnici,“ a jiný řekl, že „když měli Britové s Američany nějakou neřešitelnou pouť, byl to pokřáždě Monnet, kterého povolali a poslali za Harry Hopkinsem; tenhle trik nikdy nesehlal.“ Je spolehlivé doloženo, že Monnet, ten nepravděpodobně osamělý Francouz, byl jednou z hlavních hybných sil v pozadí snah přimět Spojené státy, pořád ještě neutrální zemi se silnými izolacionistickými sklony, aby zahájily „program vítězství“, směřující k rozdrčení Němců pouhým množstvím válečného materiálu. Tento program byl již téměř připraven, když Japonci 7. prosince 1941 zaútočili na Pearl Harbor. Roosevelt byl za jediný měsíc schopen vyčistit neuvěřitelné cile „sta tisíc letadel“ a dalších zbraní, cile, kterých bylo skutečně dosaženo. Po válce Keynes řekl, že Monnet „zkrátí válku

o jeden rok". Monnet pracoval jako člen týmu, i to však byl pro Francouze v srdci amerického válečného plánování hr-
dinský skurek – tím spíše, že několik vysoce postavených
amerických a britských úředníků aktivně zpochybňovalo je-
ho bona fides.

Po tom všem možná nebylo úplně překvapující, že jak-
mile se Spojenci vylodili v severní Africe, Monnet znovu
navázal kontakt se svými krajaný jako de facto Rooseveltův
emisar v Alžírsku. Roosevelt chtěl, aby jeho kandidát gene-
rál Giraud vedl francouzskou vládu v alžírském exilu, a od-
stavil tak de Gaulle, který byl považován za méně než de-
mokrata, a také *in petto* Francouze příliš sebevědomého pro
Rooseveltovy poválečné záměry. Avšak plány založené na
myšlence, že hlupák Giraud nahradí vůdce de Gaullova for-
mátu, byly od počátku odsouzeny ke krachu. Monnet, který
při odjezdu z Washingtonu řekl americkým přátelům, že
jeho cílem je sjednocení Francie, začal brzo hrát úlohu při-
močarého prosředníka při ustavování francouzské exilové
vlády; do jejího čela se nevyhnutelně postavil de Gaulle, ale
Monnet se ze všech sil snažil vybudovat demokratické pře-
kážky do cesty tomu, kdo by podlehl pokušení hrát si na
Bonaparta. Koncem roku 1943 bylo vše hotovo a Monnet se
jako šéf nové Francouzské zásobovací rady (French Supply
Council) vrátil do Washingtonu a zůstal tam až do roku
1945. Nejvýznamnější úspěch si připsal, když se mu poda-
řilo přesvědčit útočící Spojence, aby ve Francii neustavili
nucenou správu jako v okupované zemi, jak si to přál Roose-
velt, jako obvyčejně zaujatý proti de Gaullovi; a také aby
v únoru 1945 Spojenci dojednali Smlouvu o půjčce a pronáři-
mu (z téhož důvodu velice pozdě, pouhých sedm měsíců
před koncem války). Smlouva zahrnovala rovněž výraznou
injekci investičního kapitálu na účely poválečné obnovy a ta-
to novinka vyvolala v Kongresu vlnu silné opozice.

Když válka skončila a Monnet se v paděsáti sedmi letech
vrátil do Francie, tentokrát více méně natrvalo, měl za se-
bou dvacet let velice rušného života (jakým žil až do svých
osmdesátí), v němž mu základem byly především Spojené
státy. Zčásti ho do Ameriky zavlel obchod. Ale rok 1934,
kdy se v Krenlu (sic) oženil s Italkou, manželkou jednoho
ze svých bývalých zaměstnavatelů u firmy Blair & spol., s se-

bou přinesl i osobní důvody pro pobyt v USA. Jeho žena
měla z předchozího manželství dceru, a vzhledem k tomu,
že v zemích uznávajících římské právo patří děti do péče
manžela, nemohla by si ji u sebe nechat, pokud by žili ve
Francii. Itálii nebo Švýcarsku. Získala ji do opatrování v New
Yorku, ale aby mohla užít svého práva, musela s deeron
zůstat v Americe, a tak Monnet zůstal také. Během těchto
dvou převážně amerických desetiletí si Monnet vysloužil
velký obdiv mnoha Američanů, kteří měli společně utvářet
poválečný svět. S Dullesem se poprvé setkal v Paříži na mí-
rové konferenci a Dulles o něm psal jako o „jednom z nejge-
nálnějších lidí, kterého znám“. Kolem roku 1930 nebo ještě
dříve se Monnet také poznal s „Jackem“ McCloyem, Dea-
nem Achesonem, Donaldem Swatlandem, Henrym Stimso-
nem, Averelem Harrimanem a mnoha dalšími. Pohybovat se
v takových sférách v samém srdci americké vlády znamena-
lo, že bez námahy pronikne ke všem ostatním lidem v okol-
ních kruzích. Tato pozice byla jedním ze zdrojů Monnetovy
politické moci po válce. Jeho poválečný vliv ve Washingto-
nu byl pro Evropany záhadou. Působili trochu neuvěřitelně,
tajemně. To vše však bylo pouze tím, že jen málo lidí doká-
zalo ocenit, jak hluboce se Monnet sžil s Amerikou dřívěj-
ších dnů a jakého se mu zde dostalo přijetí. Kupodivu, přes
Monnetovy blízké svazky s Británií – rytířský titul získal
ještě před první světovou válkou a za druhé války působil
jako významný britský státní úředník – nebyl stejně vsříc-
ně nikdy přijímán ve Spojeném království. Monnetovy vza-
hy s Amerikou byly ve všech směrech jedinečné. I v tomto
případě se pravděpodobně vyvinuly do dané míry právě dí-
ky neobvyklým válečným podmínkám.

Dalším dědictvím Monnetovy kariéry do roku 1945 bylo
přesvědčení, v té době nikterak vzácné, že rovnováhu mezi-
národní moci, která se podvkratí zborčila do podoby světo-
vé války, musí nahradit nějaký nový politický systém. V do-
bě svého působení ve Společnosti národů, jak jsme viděli,
Monnet jednoduše věřil ve spolupráci na mezinárodní úrov-
ni. Tragédie válečného období však ukázaly, že tato víra na-
prosto není na místě. Bylo zapotřebí účinnějšího politické-
ho léku. V posledních dnech druhé světové války Monnet
dost často – a různorodým způsobem – vyjadřoval svůj ná-

zor na tyto otázky. Paul-Henri Spaak vzpomínal na oběd ve Washingtonu v roce 1941, kdy Monnet načtl plán, podle něhož by francouzská a německá ocel, tyto svaly a šlachy války, měla spadat pod společné řízení. V roce 1943 v Alžírku ukázal Monnet svému kolegovi Etienneu Hirschovi mapu, na níž byly zmíněné oblasti tužkou vyšrafovány, a tvrdil, že by měly být vyjmuty z území obou států. Dne 17. října 1943 v Alžírku, v rozhovoru s de Gaullem a s ostatními, se Monnet zastával Evropy sjechocené „v podobě jediné hospodářské entity s volným trhem“. 7. července 1944 řekl Haroldu Macmillanovi, že budoucnost Evropy závisí na Německu, a že i když není možné dospět k vytvoření dokonalých Spojených států evropských, silná Společnost národů podpořená mezistátním obchodem a měnovými dohodami by mohla být reálná. Domníval se, že vedoucí úlohu by měla převzít Anglie, podporovaná Francií. V srpnu uvedl pro časopis Fortune, že v budoucnu bude nezbytný „skutečný ústup od seburčení“ k „jisté centrální unii, k velkému evropskému trhu bez celních bariér“, aby byl potlačen nacionalismus, „který je klebou moderního světa“. „Ale čím začít? A jak daleko zajít? A je možné zapojit Anglii? Protože bez Anglie... se představa sjednocené Evropy až příliš rychle znovu mění v Evropu skrznaškrz germanizovanou.“

MONNET A PLÁN OBNOVY

Monnet se však nevrátil domů kvůli budování Evropy, ale kvůli vlastním státu: zrekonstruovat a především zmodernizovat Francii. V devadesátých letech to zní dost obvykle, lenkrát to však byl sen o novém skvělém světě. Francie ve řídicích letech prožila hospodářský úpadek, který se při zpětném pohledu zdál až příliš typický pro její ochromení tvář v tvář nacistickému Německu a potupnému pádu ve čtyřicátém roce. „Modernizace nebo úpadek“, stalo se po válce Monnetovým heslem. Ve svých pamětech mluví o tom, jak ve Washingtonu v roce 1945 řekl de Gaullovi: „Mluvíte o velikosti... ale Francouzi jsou dnes malí. Velikosti dosáhneme jediné tehdy, až Francouzi dosáhnou úrovně, která ji zaručovala... Proto musejí modernizovat – protože v tuto chvíli nejsou moderní.“ De Gaulle náležitě podporoval akci,

kteřá vešla ve známost jako „Monnetův“ plán rozsáhlých investic, které měly zemi proměnit ve skutečnou průmyslovou velmoc. Zahájili ho společně koncem roku 1945; bylo to poprvé a naposled, co se oba muži skutečně shodli.

Monnet se svým projektem kupodivu vtrnul v době, kdy tato myšlenka, ještě před několika měsíci téměř ořepaná fráze, ztrácela podporu. Pierre Mendès-France se pokusil změny zavést z pozice ministra hospodářství v první de Gaullově vládě po osvobození Paříže, v zimě 1944. Předložil je však jako součást radikálního plánu všeobecné obnovy, který ironii osudu narazil na odpor navenek radikálních socialistů a komunistů s jejich venkovskou klientelou; Mendès-France kromě toho požadoval, aby pod jeho pravomoc spadala všechna hospodářská ministerstva, čímž si znepráčetli všechny své kolegy. Návrhy předložené jinými politiky nepošly z podobných důvodů, pokaždé typických pro centralistickou, autoritářskou tradici francouzské vlády. Monnet, stojící mimo ni, pojal tento úkol v naprosté odlišném duchu.

Monnetovou první inovací byla snaha vyhnout se velkolepým principům. Předložil svůj plán jako součást krizového řízení, jehož cílem je přesvědčit Američany, aby vyklopili ohromné dolarové půjčky, které Francie zoufale potřebovala, když teď s koncem války vypršela platnost Smlouvy o půjčce a pronájmu. Nežádal o žádnou moc nad někým. Souhlasil s autory ocelářského projektu, že „jakkoli pečlivě byl plán vypracován, účinný bude jen do té míry, do jaké byl zvážen a přijat za vlastní dostatečným počtem zúčastněných“. Zdrojem nesmírné hrůsty a pychy se stala komplikovaná jednání „modernizačních komisí“, při nichž se seklávali státní úředníci, průmyslníci, zástupci odborů a nezávislí experti. Takový přístup byl ve Francii, kde státní úřady považovaly samy sebe za autoritu, před níž se všichni ostatní musejí sklónit, naprostou novinkou. Pokud tato fakta znějí příliš krásně, než aby to byla pravda, a zřejmě nechtávají otevřenou otázku sféry působení vůdčí osobnosti, nezapomínejme, že Monnet si bedlivě střežil přístup k nejvýznamnějším ministrům a k finančním prostředkům.

Teorie dnes vypadá jednodušší než tehdejší praxe. Francouzská čtvrtá republika, která převzala moc od de Gaulla

po jeho odchodu v roce 1946, byla úmyslně vytvořena jako režim slabých vládních, které v průměru vydržely u moci přibližně šest měsíců. Monnet byl nucen neustále se ucházet o přízeň premiérů a ministrů financí. Byl velkou úspěšný, protože ministrům při jejich hře na škatule, hejbejte se zbývalo málo času, zatímco on měl k dispozici pevné funkční období, pozoruhodnou pověst a sám byl nevyčerpatelným zdrojem praktických nápadů. Navíc, přestože personál koloval mezi jednotlivými ministerstvy, některé tváře se obvykle vynořovaly znovu a znovu v mírně odlišných kombinacích jednotlivých funkcí a on je všechny znal. Monnet vkládal důvěru ve svou schopnost myslet dál než jeho političtí zákazníci, a více než formální moc ho proto zajímal snadný přístup k těm nahoře. Mnohokrát o něj musel bojovat, jen zřídka, pokud vůbec, však ztrácel kontakt.

Dalším problémem byla pravomoc nakládat s finančními prostředky. Monnet zpočátku doufal, že se mu ji podaří dosáhnouti získáním značných částek v dolarech, které by udržel mimo dosah Parlamentu s jeho nenapavitelně krátkozrakým uvažováním. Bohužel Američané v roce 1946 neposkytli dotace v takovém rozsahu, jaký Monnet očekával, a tak v závěru roku projekt zahájil, aniž skutečně disponoval finančním krytím. Bylo to značné riziko, ale byl to začátek. Monnet vždycky věřil v začátky; dokonce i o Marshallově plánu se vyjádřil, že především jeho první rok byl tím, co se počítá. Hlavní bylo uvést věci do pohybu. V roce 1947 logicky následovala krize. Ale Monnet měl štěstí. Protože to byla celoevropská krize, vedla ke vzniku Marshallova plánu. Nyní začaly peníze přitékat širokým proudem, o který Monnet usiloval. A co víc, Monnetovo blízké spojení s úředníky Marshallova plánu, jak v Paříži, tak ve Washingtonu, mu zajišťovalo, že jeho projekt investic získal tvrdý podíl dolarů. V tomto ohledu mu přispěl na pomoc do očí bijící kontrast mezi jeho čitelnou strategií a tradiční neschopostí čtvrté republiky. Díky této skutečnosti jak mocní státní úředníci na ministerstvu financí, tak Američané šli na ruku Monnetovým zájmům.

Krůček po krůčku, v rozmezí let 1945 až 1950, se prosazoval Monnet sám, Monnetův plán a správa Monnetova plánu jako pramen tvořivé činnosti v zemi, která po něčem

takovém bolestně hladověla. Monnet byl mistrem nevitravé publicity a opět mu stála po boku skutečnost, že měl výsledky na které mohl poukázovat. Jeho nepočetná, ale výkonná skupina pracovníků správy Monnetova plánu – na *Plan Commissariat* nikdy nepracovalo více než 100 lidí, až po posledního uklízeče a řidiče (zdroj nesmírně hrdost) – se postupně stala centrem naděje a až do konce alžírské války v roce 1962 zažívala úspěchy v zemi všeobecně považované za bolavé místo Evropy. Při zpětném pohledu a ve srovnání s některými dalšími evropskými zeměmi nebyl přehled francouzského rozvoje v padesátých letech nijak vynikající. Avšak při porovnání s Francií měřivých třicátých let představoval první Monnetův plán v letech 1946–1952 (jediny, na kterém se Monnet přímo podílel) skvělou myšlenku. Čtvrtá republika byla v samotné své podstatě krátkodobá. Monnetův plán byl jedinou výjimkou s dlouhodobými cíli. Ubránit je před krátkozrakostí bylo v tehdejší politickém kontextu úspěchem samo o sobě. Monnetův plán ve svých důsledcích poskytl Francii infrastrukturu umožňující těžit z ekonomických „zázraků“ poloviny a konce padesátých let, kterou dříve postrádala. Z tohoto hlediska se jednalo o ústřední prvek poválečného francouzského přerodu z moly prožaté velmocí ve starém stylu v „moderní“ středně velký průmyslový stát ve stylu, který jak Monnet tak de Gaulle v roce 1945 rozpoznali jako nezbytný.

MONNET A SCHUMANŮV PLÁN

V roce 1950 v Monnetovi náhle díky obrodě nového Německa znovu procitl „Evropan“ z válečných dob. Politika prvních francouzských poválečných vládnů vůči Německu připomínala pozdější *boutade* romanopisce Françoise Mauriac z dob studené války o tom, že „máme Německo tak rádi, že chceme raději mít dvě“. Poválečné kabinetní vytvářet tolik regionálních německých států, kolik jen bude možné, společně s mezinárodní (tedy neněmeckou) správou Porúří, ve stylu rozdělení panujících, který se Francii osvědčil v dobách mezi Richelieuem a Bismarckem. Začaly rovněž znovu „hospodářsky“ anektovat zkrácené Sársko jako zkrácený zdroj uhlí a oceli. Jakmile byl však v roce 1947 zahájen Marshallův

plán, ukázalo se, že Američané nemají v úmyslu investovat obrovské částky do podpory západní Evropy jako bašty studené války a vynechat přitom Západní Německo, hospodářské srdce regionu. S podporou Britů dali zřetelně najevo, že jsou odhodláni vytvořit nový západoněmecký stát, ať se to Francouzům líbí nebo ne. Francouzi, částečně na Monnetův podnět, se poté vrátili k politice mezinárodní kontroly nad dodávkami uhlí z Porúří. Porúří nesmí dostat možnost, aby podobně jako před válkou zatajilo před Francií zásoby uhlí, zvýšilo výrobu náklady francouzské oceli a poškodilo tak, jak se udávalo, francouzskou výrobu jako celek. Všechny tyto představy byly smeteny se stolu na počátku roku 1950. Za prvé, v září 1949 se zrodila Spolková republika Německo, v čele s kancléřem Konradem Adenauerem, který prohlásoval, že „Němci chtějí být dobrými Evropany, ale jako rovnocenní partneři, ne jako otroci“. Za druhé, oláзка Šátska – jak se dalo předvídat – byla jedem ve francouzsko-německých vztazích. Za třetí, Spojené státy se očividně chystaly uvolnit kontrolu nad Porúřím, tolik uctivanou Francouzi. Americký ministr zahraničních věcí Dean Acheson dokonce v září 1949 přímo varoval francouzského ministra zahraničí Roberta Schumana, že k tomu dojde, pokud Schuman nezkoncipuje novou francouzskou politiku vůči Německu, kterou by Američané a Britové mohli podpořit. Základní nedostatků francouzské poválečné politiky v německých vztazích – spolehnání na Američany, kteří měli pramálo důvodů usilovat o francouzské cíle, a probouzení staré nevrzajivosti k Němcům – se nyní vracely jako bumerang.

Tyto olázký dělaly Monnetovi starosti již od Marshallova plánu. Nejmeně při dvou příležitostech, v roce 1949 a na počátku roku 1950, diskutoval ve Whitehallu na téma jisté společné politiky vůči Německu. „Ani Anglie, ani Francie,“ vyjádřili se prý, „neuplatňují vůči Německu žádnou pozitivní politiku... Pokud brzo nevypracují společný přístup, octnou se uprostřed dohadů o tom, jaký postoj zaujmout“. Avšak Britové, pevně rozhodnutí neangažovat se v záležitostech za Kanálem o nic více než Američané, neměli žádný zájem na evropské politice vůči Německu jako na protějšku německo-atlantických vztahů. Počátkem roku 1950 byli v podstatě všichni přední politici a státníci, včetně mnoha

těch, kdo měli v budoucnu sehrát významnou úlohu v procesu evropské integrace, přesvědčeni, že britské veto dosazení této integrace znemožňuje a že bude nutné vypracovat nějaké atlantické řešení, jakkoli omezené, zahrnující Spojené státy. Právě v tuto chvíli podal Monnet Robertu Schumanovi návrh, který se později proslavil jako Schumanův plán. Podobně jako v roce 1945 Monnet opět dosáhl průlomu ve chvíli, kdy strategie, kterou přivedl na svět, zdánlivě zmírala na úbytě.

Když se Schuman v květnu 1950 setkal v Londýně s Achesonem a britským ministrem zahraničí Ernestem Bevinem, byla Francie nucena navrhnout pozitivní politiku vůči Německu nebo ztratit veškerý vliv na další dění. Datum zrození Schumanova plánu, zveřejněného 9. května 1950, a tedy i datum zrodu Evropské unie, nebylo ani v nejnemějším náhodné, stejně jako časový rozvrh projektu. Plán navrhol, aby Francie a Německo spolu s kterýmikoli dalšími zeměmi ochotnými se připojit (v tomto případě Itálií a trojicí Beneluxu) ustavily federální orgán s vlastními pravomocemi (například bez národního práva veta), schopný plánovat – a uplatňovat výsledky plánování – na uhlé a ocelářský průmysl zúčastněných zemí. To byl Monnetův původní nápad z dob války, který také zahrnoval francouzské snahy o internacionalizaci Porúří. Rozhodující rozdíl mezi oběma návrhy však tkvěl v tom, že nyní neměl být internacionalismus Porúří vnucen zvenčí. Vztahoval se stejnou měrou na všechny účastnické státy, včetně Francie, jejíž uhlí a ocel byly zahrnuty do společného celku za stejných podmínek jako u ostatních. Právě to přimělo sousedy Francie, aby brali Schumanův plán vážně. Ale na druhé straně to byl také důvod, proč tento plán nedokázalo koncipovat francouzské ministerstvo zahraničí a jeho autorem se musel stát někdo zvenčí, jako byl Monnet. Dědicové velmocenských tradic, stejně ve Francii jako v Británii (a tyto dvě země spojuje trvalé pouto) byli niterně neschopni vytvořit schéma, které by Francii svazovalo ruce. Takové bylo prokletí diplomatů. Nebylo v jejich moci přijít se Schumanovým plánem, a tak to musel učinit Monnet.

Schumanův plán měl dva aspekty, v různých podobách vyjadřované v Monnetových memorandech určených dvě-

ma čelním osobnostem tehdejší francouzské vlády. V dopisech ministerskému předsedovi Georgesu Bidaultovi, který nepatřil mezi federalisty, Monnet zdůrazňoval mnohá nebezpečí, kterým by musela čelit francouzská ekonomika, kdyby se v budoucnu vytratil veškerý dohled nad Německem a Francie neměla žádné právo v Porúří rozhodovat. V korespondenci určené Robertu Schumanovi, „Evropa-novi“, Monnet podtrhoval potřebu usmíření mezi Francií a Německem, nutného pro zajištění dlouhodobého míru. V Schumanově plánu se vyskytovaly oba prvky, ale daleko dležitější bylo druhé, více politické téma. Francouzské poválečné cíle v Porúří a Sársku přestaly být v rámci systému spolupráce relevantní – dávaly smysl jedině v případě nepřátelských vztahů – a v podstatě upadly v zapomnění, zatímco Evropská unie, přes všechny problémy, se kterými se odjakživa potýkala, žije a prosperuje dál.

Schumanův plán formuloval klíčová strategická rozhodnutí, která od dob jeho vzniku tvoří základ evropské integrace. Mnohá z nich jsou charakteristická pro Monnetův přístup a významná jak sama o sobě, tak politicky. Jedním z nejdůležitějších bylo rozhodnutí přizpůsobit návrh praktickým možnostem doby. Předchozí plány, jako například koncepcce Rady Evropy se sjednocenými institucemi, ale s národnostním právem věta na každé úrovni, nebo projekt celní unie mezi Francií a Itálií, mezi dvěma nejvíce protekcionistickými zeměmi ve vysoké protekcionistické oblasti, neměly žádné politické kořeny. Schumanův plán však řešil problém, který byl pro francouzskou vládu kritický a který mohl vedoucí politiky zničit, ať už by přikročili k čí- nu nebo ne. Tato skutečnost je příměla návrhy vyslechnout s větší pozorností než obvykle. Novému plánu dopřáli sluchu, protože uspokojoval nálehavou potřebu (stejně jako předchozí Monnetův plán).

A dále, i když Schumanův plán mával skvostným praporem sjednocené Evropy, vymezoval zároveň specifické francouzského a německého uhlí a oceli právé v době, kdy bylo v každém případě nezbytné přijmout v této oblasti strategické řešení. Monnet si uvědomil, že spojená Evropa nemůže připomínat Spojené státy americké, protože evropské země se od sebe navzájem příliš liší. Schumanův plán, ome-

zený na poměrně úzký ekonomický sektor, nadnesl otázku národní svrchovanosti, nikoli však v rozhodujících oblastech, jakými jsou zahraniční politika, obrana či finance. Základní myšlenkou bylo vytvořit prototyp federace. Jakmile by vzniklo „praktické společenství zájmů“, došlo by ke změně mentality, to by umožnilo přijetí dalších kroků, začal by působit nový dynamismus a konečně, krůček po krůčku, by došlo na kříženou federaci. Samozřejmě, při tak pragmatičkém přístupu byl federalismus žádoucím, nikoli však předurčeným výsledkem. Vývoj Evropského společenství v sobě vždy skrýval jakýsi otevřený konec. Právě tento pragmatismus nám však zatím umožnil pokročit tak daleko na cestě k Evropské unii. Opět se zde objevuje překvapivě dokonale paralela s Monnetovou falešně skromnou smělostí při prosazování francouzského investičního plánu.

Monnetovo strategické řešení otázek Schumanova plánu s sebou také přineslo některé zásadní volby, které jsou do dnes ústředními body evropské integrace. Rozhodnutí pokračovat za účasti Německa, i kdyby to mělo znamenat zavření ze strany Británie, mělo přímelnějším dva důsledky. Za prvé, vzhledem k tomu, že Británie v roce 1950 neakceptovala federalizační přístup, Francouzi opustili politiku *entente cordiale*. Pro ortodoxní francouzské diplomaty to bylo něco nemyslitelného, nešlo však o tak unáhlenou reakci, jak se zdálo. Američané nyní nabízeli záruky, které Británie poskytnout nemohla. Schumanův plán vyřešil americké dilema, jak podpořit nové Německo jako západní pevnost studené války, aniž by je přitom podrývali z týlu tím, že vyvolají neloajalitu Francie. Na rozdíl od Británie, která v to nemohla ani doufat, byli Američané schopni nestranně rozsoudit vztah mezi Německem a Francií. Monnet připustil, že jednání o Schumanově plánu, která nakonec v srpnu 1952 dala vzniknout prvnímu Evropskému společenství (pro uhlí a ocel, ECSC) by nikdy nedospěla k závěru, nebýt rozhodné americké intervence. Nezbytnou a dostatečnou podmínkou ES v padesátých letech bylo trojstranné spojení mezi Spojenými státy, Francií a Západním Německem. Británie se ocitla mimo hru, protože ani nebyla ochotna se připojit, ani neměla rozhodující význam pro uskutečnění plánu.

Postup, díky němuž Francie a Německo společně s Itálií a zeměmi Beneluxu přistoupily v roce 1950 k jednání o ECSC, měl ještě další důsledek. Mensina se odhodlala k činu, aniž čekala na nerozhodné, přestože ji obviňovali z „rozdělení“ Evropy. Jinak by se bylo nestalo nic. Brzo se ukázalo, že rozhodnutí menšiny povzbudila i ostatní. Většina zemi se později připojila ze strachu, že se ocinou na okraji a ztratí vliv jak v Evropě, tak ve vztazích se Spojenými státy. „Dvouřehlosní“ přístup k integraci byl jedním z prvotních zdrojů poměrně rychlého vývoje směřem k Evropské unii. Krok za krokem, další a další země žádaly o vstup do Společenství. ES začínalo se šesti zakládajícími státy, v roce 1995 mělo pětáct členů, dvanáct zemí čekalo na přijetí a za nimi se v záloze tlačili neurčený počet dalších kandidátů. Jejich zástup je tak dlouhý, že dává nový rozměr aforismu Raymondona Arona o tom, že „úspěch plodí neúspěch“. Argumenty k diskusi o „malé Evropě“ zůstaly upozaděny, byly potlačeny nalehavým voláním po přijetí do klubu.

Z vnějšího pohledu tedy Schumanův plán obsahoval zárodek většiny postupů, které integraci vedou, řečeno Monnetovými slovy, od utopie k realitě. Ovšem jedna věc byla naznačit témata a věc druhá formulované problémy vyřešit. Stejnějinam Monnetovým úspěchem v následujících pěti letech pravděpodobně bylo začlenění nových a v mnoha směrech cizích struktur ES do mezinárodního kontextu. Vše začalo projednáváním Schumanova plánu zakládajícími státy v roce 1950. Evropská federální agentura, kterou měl Monnet zpočátku na mysli, odpověděla obrázem správy Monnetova plánu - *Plan Commissariat* - převedené na evropskou úroveň; představuje naprosto neadekvátní v případě, kdy bylo nezbytné zapojit šestici vlád do jediného procesu. V červenci 1950 došlo k intenzivnímu jednání s Holanďany. Z této konfrontace zahy vzešel systém inspirovaný klasickými principy federální rovnováhy pravomoci. Vztahy mezi institucemi se v průběhu let proměňovaly, od počátku se však rozvíjely přirozeným způsobem. Holanďané hráli v této i v dalších fázích integrace významnou úlohu. Bez Monnetovy iniciativy, houževnatosti, přízrůsobivosti a bez jeho kontaktů s Američany by se však Evropské společenství nikdy nezrodilo. Řečeno slovy Mirriama Campa, úřední-

ka ministerstva zahraničí, který se později stal vynikajícím komentátorem evropské integrace, Monnet byl „hybnou silou ... filozofem a obecně přijímaným vůdcem hnutí za nastolení jednoty v Evropě takovým způsobem, jehož prototypem byl Schumanův plán“.

Když byla ustavena ECSC, Monnet se stal zřejmým kandidátem na ředitele jejího Vysokého úřadu - High Authority. Tři roky jeho vlády poznamenal stín politických sporů o projekt Evropského obranného společenství (European Defence Community, EDC); v říjnu 1950 Monnet - jako obyčejně - přiměl francouzskou vládu, aby tento návrh předložila. Jednalo se o nepříliš vítaný vedlejší produkt války v Koreji, která vypukla bez varování první neděli poté, co byla 25. června 1950 zahájena jednání o Schumanově plánu. Evropané, znepokojeni politickými důsledky, které by mohl vyvolat ústach z útoku na Západní Německo po korejském vzoru, žádali o přítomnost amerických jednotek, které by zamezily jakémukoli rozkladu v Evropě. Američané souhlasili pouze pod podmínkou, že si Evropané pomohou sami, což znamenalo, že Německo bude zbrojit s ostatními. Němečtích pět let po Hitlerovi to byl tvrdý oříšek. S návrhem na vytvoření EDC přišla francouzská federalistická frakce, protože podle jejího názoru to byla nejkonstruktivnější alternativa k možnosti vstupu německé armády do NATO. Obzvláště Monnet měl pocit, že pokud Němci dostanou možnost obnovit národní svrchovanost prostřednictvím nového zbrojení, ztratí tak veškerou motivaci, která je vedla k přijetí společné kontroly nad produkcí uhlí a oceli v podobě Schumanova plánu, takže evropská politika uvázne na mrtvém bodě. Koncem roku 1952 však již bylo zřejmé, že stále narůstající počet francouzských poslanců odmítne ratifikaci dohody o Evropském obranném společenství, nyní již podpanou. Francouzské vlády vahaly a vytáčely se a všechno odkládaly tak dlouho, jak jen to bylo možné, až nakonec 30. srpna 1954, na vlně nacionalistických vášní, francouzské Národní shromáždění odmítlo dohodu ratifikovat, přestože Německo a země Beneluxu tak již učinily. Tak se stalo, že celé období, kdy Monnet od srpna 1952 až do svého odstoupení v červnu 1955 předsedal Vysokému úřadu ECSC, zastínila francouzská krize EDC a její dozvuky.

Není divu, že za těchto napjatých okolností Monnet prohrál boji mezi Vysokým úřadem a evropskými uhebnými a ocelářskými kartely v čele s Portúřim. Počáteční velké nádeje na vytvoření nového typu evropské vlády tím byly do značné míry zmařeny. Zůstává však ironií, že ECSC uspělo v důležitějších otázkách. Společný trh uhlí a oceli zlikvidoval některé formy diskriminačního jednání mezi členskými zeměmi. ECSC mělo to štěstí, že stálo na počátku dlouhého období prosperity, v němž omezující postoje, kterými byl ocelářský kartel před válkou přislouvený, náhle neměly smysl. ECSC především trvale připoutalo vlády k jednacím stolu s pevně stanovenými pravidly. V rámci vnitrovládních organizací mivaly vlády skloubit informovat partnera o svých krocích až dodatečně. V ECSC se obvykle nejprve vyjednávalo. To byl významný krok směrem k hlubší spolupráci, který vedl také k tomu, že ECSC ve své aktuální podobě bylo přijato jako model mezinárodní vlády, účinnější než všechny ostatní nabízené alternativy.

Tento faktor vyvolal nové oživení evropských ideálů po fiasku obranného paktu. Mýšlenka společné Evropy si bez ohledu na vzestup nacionalismu ve Francii ve všech šesti zakládajících zemích udržela dostatečně silnou pozici, aby proměnila hospodářskou integraci - na rozdíl od obranné - v reálnou vyhlídku. Monnet a belgický ministr zahraničí, Paul-Henri Spaak, se na počátku roku 1955 rozhodli znovu zahájit proces evropské integrace na ekonomické úrovni a navrhl (převážně) Evropské společenství pro atomovou energii (European Nuclear Energy Community, Euratom). Byl to čas snů o jaderné energii tak levné, že ji domácnosti budou odebrat zdarma. Holandský ministr zahraničí Johan Beyen se však společně s Němci domníval, že sektorová integrace Monnetova typu je příliš úzká a že budoucí integrace musí být založena na všeobecném společeném trhu. Tato představa zdaleka nebyla ve Francii populární. Monnet se obával, že francouzský parlament by ji mohl zamítnout stejně jako EDC. Stejně tak se obával, že skutečný společný trh by vyžadoval míru nadnárodnosti daleko překračující hranici, po kterou by jakákoli vláda byla ochotna o věci uvažovat, a že cokoli skromnějšího by se rovnalo volnému obchodu v rámci bez evropského podtextu. A tak přestože měl Mon-

net v určitém období značný vliv na parížskou vládu Guye Molleta, která v roce 1957 prosadila jak společný trh, tak dohodu Euratom, sám sebe odsunul na okraj, protože stránil Euratomu, který většína politiků dříve či později začala považovat za méně významný z obou projektů. Stručně řečeno, Monnet je otcem Evropského společenství, nikoli společného trhu, jeho rozhodující aplikace. Ironií osudu je Monnetův úspěch v protikladu k jeho kariéře spíše politický než hospodářský.

Bez ohledu na tuto chybu úsudku by Monnetův vliv pravděpodobně zůstal velmi silný, nebyť pádu čtvrté republiky. Ale stalo se: čtvrtá republika se rozpadla v květnu 1958 a byl to přímý důsledek převratu v Alžírsku, který provedli evropští osadníci, jakmile zjistili, že čtvrtá republika je připravena s muslimskými vzbouřenci jednat o nezávislosti. K moci se vrátil generál de Gaulle, ztělesnění Francie a nepřítel „bezestátní“ Evropy. Monnet a de Gaulle se v některých záležitostech shodovali - oba dávali přednost častějiším rozhodováním hlav států - v zásadě však zůstávali personifikací dvou protikladných přístupů. Monnet ztratil svůj vliv v Paříži. Pořád ještě mohl navštívit téměř každého vrcholného představitele kteréhokoli státu, stále mohl přimět vlády, aby jeho návrhy braly vážně, a mnozí politici mu stále naslouchali, především ve Spojených státech, Německu a Nizozemí. Stále se ještě podílel na překvapivém množství dohod, jako byly například (kupodivu) v roce 1959 založení fóra průmyslových mocností OECD, roku 1961 rozhodnutí Británie pokusit se o vstup do EU, a dokonce i návrh francouzského prezidenta Giscarda d'Estainga v roce 1974 (kdy bylo Monnetovi 85 let) na ustavení Evropské rady předsedů vlád.

Nicméně díky těmto a mnoha dalším aktivitám Monnet ztrácel značný vliv, jaký uplatňoval na vrcholu své kariéry v letech 1945-1955. Skryté cíle, které sledoval po roce 1958, buď předbehly svou dobu nebo se do ní nehodily. Dva z nich byly obzvláště ambiciózní. Prvním byla touha po „rovnocenném partnerství“ mezi Spojenými státy a unifikujícími státy Evropy, na niž Kennedy reagoval ve svém slavném projevu na téma atlantického partnerství v roce 1962, která však ztroskotala na de Gaullovi. S ní zanikly Monnetovy naděje na prosazení Evropské komise jako „jediného hlasu“ států

Evropského společenství v otázkách hospodářské spolupráce se Spojenými státy, což byla představa pro de Gaulle na-prosto nepřijatelná. Druhým Monnetovým cílem byl posun od společného trhu k „politické“ dimenzi, kterou ES stále posilovalo. Už v roce 1959 navrhl měnovou unii ve formě Evropského fondu rezerv; pokoušel se přivést předsedy vládek společnému stolu prosřednictvím Rady Evropy. Přestože Rada Evropy byla nástrojem gausstickým, realista Monnet cítil, že přednost musí dostat snaha zainteresovat vedoucí představitelé jednotlivých vlád. Vše nadarmo. Až do jeho smrti v roce 1979 - dožil se 91 let - nebyl uskutečněn žádný rozhodný tah, který by pokračoval ekonomické rozměry společného trhu. V podstatě se dnes EU stále zabývá otázkou, do jaké míry dojde k „politickému“ sjednocení prosřednictvím jednotné měny nebo společné obraně či diplomatické akce. Metoda společenství nás přivedla k bránám politické unie, jak Monnet předvídal, ale protože samotná existence ES byla založena na nutnosti vyjasnit zásadní otázky politické unie a národní svrchovanosti, je zřejmé, že bude nutné zabývat se jimi za odlišných podmínek.

Přes některá zklamání nebylo poslední aktivní období Monnetova života zdaleka pusté: v průběhu let 1958-1975 jeho názor na evropskou unii vykrystalizoval do ortodoxní podoby. V říjnu 1955, krátce poté, co se vzdal předsednictví Vysokého úřadu, vytvořil veřejnou zájmovou skupinu vůdců politických stran a odborů šesti zakládajících států ES na podporu nadnárodní integrace. Její název byl sám o sobě programem: Akční výbor pro Spojené státy evropské. Pouze komunisté a gaullisté zůstali stranou. Dokonce i během let politické džungle, kdy de Gaulle napadl federální aspekty ES - uplatnil veto vůči majoritnímu způsobu hlasování Rady ministrů - Akční výbor přitahoval nové členy, například italské „Nenni“ socialisty, kteří se vynořili ze stínu své aliance s komunisty. Se širokou a aktivní podporou, a také proto, že byl jediným vůdcem, který byl schopen vidět za taktickými prvky integrace její hlubší cíle, Monnet nakonec prosadil svou vizi Evropy jako verzi obecně přijímanou. Dnes je v Bruselu svatým patronem (a důbbem pro euroskeptiky).

Monnet byl praktik a jeho názory se rozvíjely společně s praxí: čím byl starší a čím více se vyvíjelo Evropské společenství, tím více zdůrazňoval životně důležitou úlohu institucí. V jeho očích byly „skutečnými pilíři civilizace“. To je z valné části názor zakořeněný v ES. Na Evropské společenství se často pohlíží jako na vznikající stát nebo na hospodářskou velmoc; oba tyto pohledy jsou v podstatě pravdivé. Pokud však budeme ES považovat za formu zlepšení mezinárodních vztahů, pak se vyznačuje originálnějšími rysy. Ustavení společných pravidel a také institucí, které je budou formulovat, zajišťuje, že se demokratický standard vnitřní politiky obvyklý ve většině evropských zemí začne uplatňovat i mimo hranice. Hraniční linie už pro tento standard nepředstavují hrozbu. Politický dynamismus se obrací, jak občanská politika začíná převládát nad tradiční rovnováhou sil. Tento faktor se bezesporu zasloužil o relativní klid, s nímž sousedé Německa přijali opětovně sjednocení tohoto státu. Pravidla daná v rámci nového systému mají také tendenci omezovat nadvládu velkých mocností, které obvykle odsouvají malé národy na okraj. Pravděpodobně nejvýznamnějším a jedinečným rysem EU je zvýšení vlivu malých států, které dříve neměly žádné právo se vyjádřit. Snaha ostatních zemí připojit se k Evropské unii je odrazem přitažlivosti systému založeného na pravidlech. Větší státy si nyní pochopitelně stěžují, že zástup malých států (21 z 27 v rozšířené Unii) by mohl získat větší hlas, přestože v několika málo rozlehlejších státech žije převážná většina populace EU. Sám fakt, že taková síťnost je vůbec možná, je holdem vytvoření mezinárodního právního pořádku. Víceemné pokrytecké obvinění některých odpůrců, hovořících o tom, že EU není dostatečně demokratická, je v podstatě také naruby obrácenou poklonou. Dokazuje, že normou se dnes stala domácí politika, a ne nadvláda velmocí. Je to zásadní změna.

Úlohu osobnosti v politice je obtížné definovat. Bez příležitosti by nebylo úspěchu a každý úspěch v politice je víceméně úspěchem společným. O jakémkoli výsledku můžeme vždycky tvrdit, že za ním stojí kolektivní úsilí. Na druhou stranu existuje mnoho příležitostí, kterých politikův vůdci nedokážou využít.

Propast mezi latentní možností a aktivním zlepšením je oblastí, v níž se uplatňují vůdčí schopnosti. Není pochyb, že bez Monneta by americká politika vůči Německu v roce 1950 zabíhala Francouze do kouta, podobně jako tomu bylo při jiných příležitostech. Tentokrát tu byl rozdíl spočívající v Monnetově kreativním oportunismu, v „přeměně potřeby v politiku“. Dvakrát, v roce 1945 ve formě Monnetova plánu a v roce 1950 s plánem Schumanovým, se Monnet chopil myšlenky, která ztrácela podporu, a proměnil ji v úspěch. Z toho vyplývá, že byl lepším strategem a taktikem než většina ostatních. Jeho tvořivá síla však dosahovala ještě hlubšího rozměru. Nalezla uplatnění, protože Monnetův přístup měl blíže k postojí obvyčejného občana než k názorům vládních kruhů, v nichž se Monnet pohyboval. Jen málo Francouzů by se dokázalo vyrovnat s vnitřním přesvědčením, že je nutno prosazovat politiku sjednocení Evropy, která porušuje všechny zvyky francouzského státu. Monnet se nikdy nepokoušel vypadat jako rebel, měl však ještě vzácnější vlastnost - originální politický temperament.

Přestože se de Gaulle a Monnet jeden od druhého naprosto odlišovali a za jejich života první naprosto zastihoval druhého, lidé, kteří je oba poznali zblízka, jako René Pleven, který byl podvratně ministrem předsedou čtvrté republiky, měli sklon uvažovat o de Gaullovi a Monnetovi společně, jako o historických osobnostech, které vybočují z davu. Skutečně, přestože to snad zní podivně ve světle jejich vzájemných konfliktů, úspěchy, kterých dosáhli, se ve značné míře doplňovaly. V prvním období své vlády de Gaulle Francii zachránil z nehlubšího pádu roku 1940, a podruhé, jako zakladatel páté republiky, ji osvobodil od nočních mří ztraceného impéria a dodal jí nutně potřebnou politickou stabilitu. A přesto to byla právě čtvrtá republika, značně důležitá a v hodnocení dějin nepřítis uznávaná, která doma položila základy nové ekonomiky a za hranicemi základy nové Evropy. V obou případech byl Monnet architektem a vůdčí silou nového uspořádání. V mnoha směrech byl nejdůležitějším státníkem čtvrté republiky, aniž se přitom někdy stal jedním z jejích konvenčních politiků. A co se týče Evropské unie třetího tisíciletí, na jehož

pránu stojíme, její potenciál daleko přesahuje hranice, kterých by kdy mohl dosáhnout jakýkoli osamoceny evropský národ.

FRANÇOIS DUCHÊNE

VYBRANÉ ODKAZY

- První odkazový materiál pochází z uvedených archivů:
 FNA - French National Archives, CG au Plan, 80 AJ 11, *1er Rapport Commission Modernisation Sidérurgie*, listopad 1946.
 PRO - UK Public Record Office, FO 371/77933, Edwin Plowden-Roger Makins, 10. března 1949.
 HBCA - Hudson Bay Company Archives, Winnipeg, A.1/265, meeting Governor and Committee, 28. března 1922.

DALŠÍ POUŽITÁ DÍLA:

- Camps, Miriam: *Britain and the European Community 1955-1963*. Oxford University Press, Londýn 1964.
 Davenport, John: „M. Jean Monnet of Cognac“, in: *Fortune Magazine*, srpen 1944.
 Duchêne, François: *Jean Monnet: the First Statesman of Interdependence*. Norton, New York 1994.
 Fursdon, Edward: *The European Defence Community*. Macmillan, Londýn 1980.
 Hirsch, Etienne: *Ainsi Va La Vie*. Lausanne, 1988.
 Lisagor, N. a Lipsius, F.: *A Law Unto Itself: the Law Firm Sullivan and Cornwall*. New York 1988.
 Macmillan, Harold: *The Blast of War*. Macmillan, Londýn 1967.
 McCloy, John J.: Interviewed by L. Tennyson, 15th June 1981. Fondation Jean Monnet pour l'Europe, Lausanne 1981.
 Monick, Emmanuel: *Pour Mémoire*. Paříž 1970.
 Monnet, Jean: *Les États-Unis d'Europe ont Commencé*. Paříž 1955.
 Monnet, Jean: *Memoirs*. Do angličtiny přel. Richard Mayne. Collins, Londýn 1978.
 Nicolson, Harold: *Dwight Morrow*. New York, 1935.
 Rieben, H. (ed.): *L'Europe une Longue Marche*. Lausanne 1985.
 Rieben, H. (ed.): *Des Guerres Européennes à l'Union de l'Europe*. Lausanne, 1987.
 Salter, Arthur: *Memoirs of a Public Servant*. Faber and Faber, Londýn 1961.
 Sampson, Anthony: *The New Europeans*. Londýn 1971.
 Spaak, Paul-Henri: *Combats Inachevés*, 2. díl. Paříž 1969.